

טבת התשס"ח

בס"ד

ניתוקו של יוסף ממשפחתו לפרשת ויחי

מצרימה לי הם אפרים ומנשה פראובו ושמעון יהיו לי:
ועל ניניו של יוסף נאמר כי הם "ילדו על ברכי יוסף" (נ:כג).

ג. גם יעקב וגם יוסף מבקשים שבועה מבני משפחתם לפני מותם, בקשר להעברת גופותיהם לקבורה בכנען:

4. בראשית מז

כט ויקרבו מי-ישׂראל, למוות, ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם-נא מצאתי חן בעיניך, שים-נא ידך תחת רגלי; ועשית עמדי חסד ואמת, אל-נא תקברני במצרים. **ל** ושכבתי, עם-אבתי, ונשאתני ממצרים, וקברתני בקברתם; ויאמר, אנכי אעשה כדברך. **לא** ויאמר, השבעה לי--וישבע, לו; וישתחו ישׂראל, על-ראש המטה.

ואצל יוסף:

כה וישבע יוסף, את-בני ישׂראל לאמר: פקד ופקד אלהים אתכם, והעלתם את-עצמותי מזה.

ד. בנוסף לכך, כפי שיעקב מקבץ את בניו ומספר להם את העתיד לקרות באחרית הימים (מט:א), בברכות יעקב המפורסמות (מט:א-כח), כך יוסף מספר ל"אחיו" בני ישראל על תוכניותיו של ה' להעלות אותם ממצרים:

5. בראשית מ"ט

א ויקרא יעקב, אל-בניו; ויאמר, האספו ואגידה לכם, את אשר-יקרא אתכם, באחרית הימים.
ואצל יוסף:

כד ויאמר יוסף אל-אחיו, אנכי מת; ואלהים פקד ופקד אתכם, והעלה אתכם מן-הארץ הזאת, אל-הארץ, אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב.

ה. יוסף מת ונחנט, וכן יעקב:

6. בראשית נ'

ב ויצו יוסף את-עבדיו את-הרפאים, לחנט את-אביו; ויחנטו הרפאים, את-ישׂראל.

ואצל יוסף:

כו וימת יוסף, בן-מאה ועשר שנים; ויחנטו אתו, ויישם בארון במצרים.

הניגוד בין מות יעקב לבין מות יוסף

ההקבלה בין מותו של יעקב לבין מותו של יוסף מבליטה את ההבדלים בין שני האירועים.

ההקבלה בין מות יעקב לבין מות יוסף
ספר בראשית מסתיים במותו של יוסף:

1. בראשית נ'

כב וישב יוסף במצרים, הוא ובית אביו; ויחי יוסף, מאה ועשר שנים. **כג** וירא יוסף לאפרים, בני שלשים; גם, בני מכיר בן-מנשה--ילדו, על-ברכי יוסף. **כד** ויאמר יוסף אל-אחיו, אנכי מת; ואלהים פקד ופקד אתכם, והעלה אתכם מן-הארץ הזאת, אל-הארץ, אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב. **כה** וישבע יוסף, את-בני ישׂראל לאמר: פקד ופקד אלהים אתכם, והעלתם את-עצמותי מזה. **כו** וימת יוסף, בן-מאה ועשר שנים; ויחנטו אתו, ויישם בארון במצרים.

יוסף בורך בחיים ארוכים, והוא אף זכה לראות את נכדיו ואת ניניו, שנולדו על ברכיו (נ:כג).

לפני מותו הוא מסביר לאחיו שהוא עומד למות, והוא משיבוע אותם להעלות את עצמותיו כאשר ה' יפקוד אותם ויעלה אותם לארץ כנען (נ:כה).

לאחר מכן הוא מת, נחנט, ומושם בארון במצרים (נ:כו). למעשה, אלה לא הפסוקים היחידים בפרשה העוסקים במוות:

כמעט כל פרשת ויחי, הפרשה האחרונה בספר בראשית, מקדישה את עצמה למותם של שני אנשים - יעקב (מז:כח-נ:ג) ויוסף (נ:כג-כו).

ההתאמה בין שני חלקי הפרשה גדולה יותר מאשר רק נושאם הכללי:

א. כמבוא לסיפור מיתתם, התורה מתארת את חייהם של יוסף ושל יעקב במילה "ויחי", מילה המצויה פעמיים בלבד בכל החטיבה בספר העוסקות באבות (מפרק יב' ואילך - ...האחרון היה תרח שהוליד את אברהם).

2. בראשית מ"ז

(כח) ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני תייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה

ב. הן יעקב והן יוסף מתוארים כאנשי משפחה בעלי קשרים טובים עם ילדיהם, נכדים וניניהם.

בברכתו לאפרים ומנשה, נכדיו, יעקב קובע כי הם ייחשבו כראובן וכשמעון, בניו (מח:ה),

3. בראשית מ"ח

(ה) ועתה שני בנים הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אלך

הגירות במצרים - בלשון ברית בין הבתרים - כבר התחילה, ואין ליוסף אלא לקוות להגשמתה של הברית בעתיד.

אולם, הסברים אלו הם, חלק מן הסיפור עצמו: ההקבלה בין שני הסיפורים, תוך התעלמות מן הזמן שעבר ביניהם, נועדה, כנראה, לשרת מטרה מסויימת.

חוסר הקשר בין יוסף ל"אחיו", העדר ההזדהות האישית בין יוסף לבין "אבותיו" וכנען, העדר טקסי אבל והקבורה במצרים -
כל אלו נועדו להדגיש את הנגוד למותו של יעקב.

התמונה המצטיירת מכל העובדות הללו היא כי יוסף, אף בסוף חייו, נותר נפרד מאחיו, משפחתו, מורשתו ועמו. ייתכן שהוא המנהיג, אך הוא איננו "בן ישראל" כפי שיעקב היה; הוא מנוכר - "אאוטסיידר".

סופו הטראגי של יוסף - פברוק המסר ליוסף

נושא טראגי זה מובלט על ידי החלק בפרשה שאינו מתאים לסכימה הדו-נושאת שתוארו לעיל, החלק המקדים את מותו של יוסף.

לאחר מותו של יעקב, אחיו של יוסף חוששים שמא הוא יתנקם בהם בשל הרעות שהם עוללו לו (נ:טו). בכדי למנוע זאת, הם שולחים יחדיו מסר ליוסף:

9. בראשית נ'

טו וַיִּרְאוּ אֶחָי-יוֹסֵף, כִּי-מַת אֲבִיהֶם, וַיֹּאמְרוּ, לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף; וְהִשָּׁב יָשִׁיב, לָנוּ, אֶת כָּל-הַרְעָה, אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ. טז וַיִּצְווּ, אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר: אֲבִיךָ צָוָה, לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר. יז כֹּה-תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף, אָנָּה שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי-רָעָה גָּמְלוּךָ, וְעַתָּה שָׂא נָא, לְפָשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ; וַיִּבְדַּךְ יוֹסֵף, בְּדַבְרָם אֵלָיו. יח וַיִּלְכוּ, גַּם-אֲחָיו, וַיִּפְּלוּ, לִפְנֵי; וַיֹּאמְרוּ, הֲנֵנוּ לְךָ לְעַבְדִּים. יט וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יוֹסֵף, אֶל-תִּירְאוּ: כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים, אֲנִי. כ וְאַתֶּם, חַשְׁבֹּתֶם עָלַי רָעָה; אֱלֹהִים, חֲשָׁבָה לְטוֹבָה, לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־וְעַתָּה עִם-רַב. כא וְעַתָּה, אֶל-תִּירְאוּ--אֲנִי אֶכְלָפֵל אֶתְכֶם, וְאֶת-טַפְּכֶם; וַיִּנְחַם אוֹתָם, וַיְדַבֵּר עַל-לִבָּם.

רש"י על אתר מזכיר לנו שיעקב מעולם לא חשד כי יוסף יתנקם באחיו לאחר מותו, והוא מעולם לא ציווה את אחים דבר בעניין זה;

10. רש"י

אביך צוה - , ("ב"ר יבמות סה) שינו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו

המסקנה העולה מכך היא, איפוא, כי דברי האחים הם פיקציה.

הבנה זו מתחזקת על ידי העובדות שהמסר נשלח לאחר שהאחים "ראו" שיעקב מת ובעקבות ההתייעצות הפנימית ביניהם המתחילה במילים "וויאמרו לו ישטמנו יוסף..." (נ:טו);

הקשר בין דברי האחים לבין המציאות, אינו חזק יותר מן הפעם האחרונה בה האחים 'ראו', 'אמרו' ו'שלחו' (בסיפור מכירת יוסף):

11. בראשית ל"ז

(יח) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מִרְחֹק וּבָטְחָם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ

א. בעוד שמותו של יעקב מתואר בשבעים וארבעה פסוקים בקירוב (מז:כח-נ:יג), מותו של יוסף מתואר בארבעה פסוקים בלבד.

ב. יעקב "נאסף אל עמיו" (מט:לג), כל הציבור כולו מתאבל עליו אבל רב (נ:ג-ד, ו), והוא מקבל כבוד רב במותו:

7. בראשית נ'

א וַיִּפֹּל יוֹסֵף, עַל-פְּנֵי אָבִיו; וַיִּבְדַּךְ עָלָיו, וַיִּשָּׁק-לוֹ. ג וַיִּמְלְאוּ-לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם, כִּי בֶן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחַיִּים; וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם, שְׁבַע יוֹם. ד וַיַּעֲבְרוּ, יְמֵי בְכִיתוֹ, וַיְדַבֵּר יוֹסֵף, אֶל-בֵּית פְּרֹעֶה לֵאמֹר: אִם-נָא מִצְאָתִי חֵן, בְּעֵינֶיךָ--דַּבְּרוּ-נָא, בְּאָזְנֵי פְרֹעֶה לֵאמֹר.

י וַיָּבֵאוּ עַד-גֶּרֶן הָאֶטָד, אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, וַיִּסְפְּדוּ-שָׁם, מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד; וַיַּעַשׂ לָאֲבִיו אֶבֶן, שְׁבַע יָמִים. יא וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת-הָאֶבֶן, בְּגֶרֶן הָאֶטָד, וַיֹּאמְרוּ, אֶבֶן-כְּבֵד זֶה לְמִצְרַיִם; עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ, אֶבֶן מִצְרַיִם, אֲשֶׁר, בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן.

לעומת זאת, גופתו של יוסף רק מונחת בארון (נ:כו),

כו וַיָּמָת יוֹסֵף, בֶּן-מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים; וַיַּחַטְטוּ אֹתוֹ, וַיִּישָׂם בְּאָרוֹן בְּמִצְרַיִם.

ואנו איננו שומעים על אבל פומבי או על כבוד לו זוכה יוסף במיתתו, אפילו לא על ידי בני ישראל.

ג. יעקב מבקש להקבר מלכתחילה בכנען, וליתר דיוק - במערת המכפלה, כדי להיקבר עם אבותיו:

8. בראשית מז'

כט וַיִּצַו אוֹתָם, וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאסֵף אֶל-עַמִּי--קַבְרוּ אֹתִי, אֶל-אֲבֹתַי: אֶל-הַמַּעֲרָה--אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה, עֶפְרוֹן הַחֲתִי. ל בְּמַעֲרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה הַמַּכְפֵּלָה, אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי-מִמְרָא--בְּאֶרֶץ כְּנַעַן: אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹתֵיךָ, אֶת-הַשֵּׂדֶה, מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתִי--לְאַחֲזֵת-קֶבֶר.

בניגוד מובהק לכך, יוסף מבקש רק שכאשר ה' יפקוד "אתכם", כלומר את בני ישראל וצאצאיהם, ויעלה את ישראל אל הארץ שהובטחה בשבועה לאבות (נ:כד), אז: "והעלתם את עצמתי מזה" (נ:כה)

כה וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף, אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם, וְהִעֲלֵתֶם אֶת-עַצְמַתִּי מִזֶּה.

הוא איננו מבקש קבורה מיידית בכנען, והוא אכן נקבר במצרים. (נ:כו).

יוסף אף אינו מכנה את הנשבעים בגוף ראשון רבים ('אנחנו') אלא בגוף שני ('אתכם');

אבותיו וארצם הפכו ללא יותר משמות מעוררי נוסטלגיה - לא מקומות שאפשר להגיע אליהם ברגל.

במישור מסויים, ניתן להסביר בקלות את הניגודים הללו. יוסף אינו יעקב; הוא לא היה אחד מן האבות, ולכן תיאור מותו אינו נרחב כשל אביו.

בנוסף לכך, זמן רב - חמישים וארבע שנים, אם נדייק - עבר בין מותו של יעקב לבין מותו של יוסף, כי כאשר ירד יעקב למצרים היה יוסף בן 39 (17+22) ויעקב חי במצרים עוד 17 שנה כך שיוסף הוא בן 56 במותו של יעקב ויוסף נפטר בין 110 שנים. המצב הפוליטי השתנה, ללא ספק, וכעת האבות וארצם הם לא יותר מזכרון מופשט.

אביך צוה לפני מותו לאמר' וגו', ואלו ידע יעקב בענין הזה היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו, כי ישא פניו ולא ימרה את דברו, ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לבדות מלבם דברים.

כלומר מפנייתם הישירה של אחי יוסף אליו – שלא דרך אביהם – מוכיח הרמב"ן כי יעקב לא ידע עד סוף ימיו על מכירת יוסף. (אבל אולי האחים הניחו שיוסף סיפר לו. לאור זאת נראה, כי בכיו של יוסף נבע מכך שהוא ידע מה שהאחים כנראה לא ידעו: שמה שהם מספרים, לא רק שאינו נכון, אלא שגם אינו יכול להיות נכון!

פנייתם של האחים באה מתוך הכרה ברורה שיוסף סיפר לאביו על נסיבות התגלגלו למצרים – כמו שהיה עושה בילדותו, אלא שהאחים טענו! בכיו של יוסף נבע אפוא מצערו על כך שאחיו אינם מאמינים לו, וסוברים שהתנהגותו הנאה כלפיהם נבעה רק מיחסו לאביו.

אם כנים הדברים, הרי שכאן תשובתו של יוסף לשיאה. בעוד שבתחילת דרכו הביא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם, הרי שעתה, בשעה שיכול יוסף להביא אל אביו את הגדולה והנוראה שבידיבות הרעות' על אחיו, אין הוא עושה זאת כלל, כי אם שומר את הסוד הנורא לעצמו. בכך מתקן יוסף את חטאו בהבאת דיבתם הרעה של האחים אל יעקב.

התורה אינה מספרת מה בכל זאת אמר יוסף לאביו על נסיבות היעלמו והיעדרותו הארוכה. המדרש מתאר זאת באופן ציורי נפלא:

17. מדרש פסיקתא רבתי פרשה ג'

כיון שהרגישו ביעקב שחולה באו והודיעו ליוסף. והרי כל שבחו של יוסף שהיה מפליג על כבוד אביו, ולא נכנס אצלו בכל שעה, שאילולי שבאו אחרים ואמרו לו אביו חולה לא היה יודע?

אלא להודיען צדקו שלא רצה להתייחד עם אביו שלא יאמר לו היאך עשו בך אחיך ומקללם... לפיכך לא היה הולך אצל אביו בכל שעה.

כלומר לדברי המדרש, יוסף נמנע מלהתייחד עם אביו על מנת שלא ייאלץ לספר לו את האמת המרה.

אמנם יש מן המפרשים החולקים על הרמב"ן וסוברים שיעקב ידע היטב על מכירת יוסף בידי אחיו, ובראשם – רש"י, שמכמה מקומות בפירושו לפרשה עולה כי לדעתו יעקב ידע על מכירת יוסף.

לאור זאת מבאר רש"י כמה מדברי יעקב לבניו כמוסבים על מכירת יוסף, כגון:

18. רש"י

שמעון ולוי אחים – בעצה אחת על שכס ועל יוסף (מ"ט, ה);

'מטרף' – ממה שחשדתיך ב'טרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו', וזהו יהודה שנמשל לאריה; 'בני עליתי' – סלקת את עצמך, ואמרת 'מה בצע' וגו' " כלומר רש"י מבאר אפוא שהביטוי "מטרף בני עליתי" מתייחס להצלת יהודה את יוסף ממייתה, ושיעור הפסוק כך הוא: "מטרף בני [=יוסף] – עליתי [אתה, יהודה]".

להמיתו: (יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא:

(לב) וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הפך נא הכתנת בנך הוא אם לא: אמנם רש"י על האתר אומר:

12. רש"י

ויראו אחי יוסף כי מת אביהם - מהו ויראו? הכירו במיתתו אצל יוסף. שהיו רגילים לסעוד על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן (ב"ר) וכן החזקוני:

13. החזקוני בשם מדרש תנחומא י"ז

ויאמרו לו ישטמו יוסף – כששב יוסף מקבורת אביו עבר על הבור והשליכוהו בו אחיו וברך עליו: שעשה לי נס במהם הזה, והם שמעו, על כן יראו פן תתחדש עליו כל הרעה שעשו לו

כלומר רש"י וחזקוני בעקבות המדרשים בבראשית רבה ובתנחומא מפרשים את המילה "ויראו" בכך שהיתה עובדה כלשהיא שאותה האחים ראו.

אך כמו שבסיפור מכירת יוסף, האחים פרשו באופן שגוי את המציאות, כך גם במקרה זה פרשו האחים בצורה שגויה את המציאות.

כפי שבסיפור מכירת יוסף ההתייעצויות הובילו לשליחת הכותנת אל יעקב, בנסיון לרמותו, כך עתה הם שולחים ליוסף מסר בנסיון לרמות אותו.

אולם, יוסף מכיר טוב מידי את הרמאות השקופה של אחיו;

הוא בוכה למשמע דבריהם (נ:ז) ויבך יוסף, בַּדְבָרִים אֵלָיו. וכמו שמסביר המדרש:

14. בראשית רבה ק' ח'

"שבכה על שחשדהו"

והספורנו מסביר שברור לו שאביו לא חשדו:

15. הספורנו

"ויבך יוסף – בהזכירם את אביו ואת חבתו שלא חשדו" ועל פי הספורנו האחים לא אומרים שיעקב ציווה שיאמרו זאת ליוסף, אלא:

"לאמר אביך צוה – צוה שיאמרו ליוסף: "אביך צוה לנו, שנאמר אליך מאלינו, לא מצדו, שאינו חושד אותך כלל" אבל שאם ייראו אחיך נאמר אליך אלה הדברים"

כלומר על פי הספורנו יוסף, מבין מדברי האחים את התחושות כלפיו, ועל כך הוא בוכה.

האם ידע יעקב על מכירת יוסף

לעיל הסברנו שיוסף בוכה מכיוון שהוא יודע שיעקב לא ציווה זאת מכיוון שיעקב לא ידע באמת מה קרה, כי יוסף לא ספר לו.

בהסבר זה הלכנו בדרכו של הרמב"ן שכותב:

16. רמב"ן על בראשית מ"ה, ה, כז

יראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים, כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם, כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי (מ"ט, ג-ז). ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו, ולכך נאמר 'ויצו אל יוסף לאמר

5. טו וַיִּשְׁקֶךָ לְכָל-אֶחָיו, **וַיַּבֵּן** עֲלֵהֶם; וְאַחֲרַי כֵּן, דָּבְרוּ אֶחָיו אִתּוֹ. **טז** וְהִקְלֵ נְשָׁמָע, בֵּית פְּרָעָה לְאִמֹר, בָּאוּ, אֶחָי יוֹסֵף; וַיִּיטֹב בְּעֵינָי פְּרָעָה, וַבְּעֵינָי עֲבָדָיו.

6. פרק מ"ו: כט וַיֵּאָסֵר יוֹסֵף מִרְפָּתוֹ, וַיַּעַל לְקִרְיַת-יִשְׂרָאֵל אֲבִיו גִּשְׁנָה; וַיָּרָא אֵלָיו, וַיִּפֹּל עַל-צַוְאָרָיו, וַיַּבֵּן עַל-צַוְאָרָיו, עוֹד.

7. פרק נ': א וַיִּפֹּל יוֹסֵף, עַל-פְּנֵי אֲבִיו; וַיַּבֵּן עָלָיו, וַיִּשְׁק-לוֹ.

8. יז כִּה־תֵּאֱמָרוּ לְיוֹסֵף, אָנָּה שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֲיךָ וְחַטָּאתֶם כִּי-רָעָה גָּמְלוֹנְךָ, וְעַתָּה שָׂא נָא, לְפֶשַׁע עֲבָדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ; וַיַּבֵּן יוֹסֵף, בְּדַבְרֵם אֵלָיו.

אנו יכולים לאפיין באופן כללי שלשה סוגי בכי:

- הראשון הוא **בכי של שמחה על מפגש מחודש עם אדם יקר**, כמו דמעות הבכי במפגש בין **יעקב ליוסף (6)**, בין **יוסף לאחיו (5)**, ובין **יוסף לבנימין (4)**. או עצב על **פרדה מאדם יקר**, כמו הבכי על **יעקב המת (7)**.

- הסוג השני הוא **בכי ייחודי ליוסף**, והוא **מסמן בדידות ובידוד**; אלו הן דמעות של שנים של עצב וניכור, הבכי שנאגר ביוסף כאשר לא היה לו בפני מי לתנות את צרותיו (למשל כאשר יוסף לא גילה את עצמו לאחיו), בתערובת של עצב, וניכור. בכי זה מופיע כאשר יוסף בוכה לבדו בחדר (1 ו- 2). וכן הבכי האחרון של יוסף (8) המשלים תבנית טראגית שנתאר בהמשך.

- הסוג השלישי הוא הבכי של יוסף כאשר הוא מתוודע אל אחיו (3), והוא מין תערובת של שמחה ועצב.

שלושת הפעמים הראשונות בהן יוסף בוכה (1,2,3) **ייחודיות ליוסף**, והן משקפות סצנות ייחודיות לסיפורו - ניכורו מן האחים והתוודעותו אליהם;

שלושת הבאות לעומת זאת (4,6 ו- 7), קשורות ליחסי משפחה תקינים עם יעקב ובנימין.

שלוש הבכיות האחרונות (4,5,6) מתקנות את שלוש הבכיות הראשונות;

יחסיו עם אחיו מאביו ומאמו ועם אביו משלימות את החסר לו ביחסיו עם אחיו-למחצה.

אולם, סוף הסיפור **עצוב**; **הבכי האחרון שוב משאיר את יוסף לבדו**.

אחיו מפחדים ממנו וחושבים שהוא יתנקם בהם, והם אפילו אינם יכולים לעמוד מולו ולדבר עמו (לשלוס:?) - הם מתחבאים מאחורי שליחים ושקרים.

למרות שבע עשרה שנים של תמיכה כלכלית ופרנסה טובה שסיפק יוסף לאחיו (מז: כח) - משך זמן דומה לזמן שבילה עמם בצעירותו, בה השניא את עצמו עליהם (לו: ב) - הוא אינו יותר קרוב אליהם משהיה קודם.

אבל לעניות דעתי נראה שהנתק הזה הוא החדד, כמו שהאחים אינם מסוגלים להשתחרר ממשקעי העבר, נראה שגם יוסף אינו מסוגל להשתחרר ממשקעי העבר.

(אמנם הרשב"ם חולק על רש"י בחריפות, אבל אכמ"ל). (לעניות דעתי, ניתן להביא ראיה לגישת הפסיקתא והרמב"ן דווקא מתוך הדברים האחרונים שציטטנו בשם רש"י.

אם אכן סלח יעקב ליהודה על כל השנים שבהן הטעה אותו, יחד עם אחיו, רק מפני שיהודה הציע למכור את יוסף ולא להרגו (וכן סלח לו על פרשת תמר, עיין רש"י שם) - מדוע זה אפוא תוקף יעקב בחריפות את ראובן (י"ראובן בְּכָרִי אֶתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יָתֵר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עָז. פָּחַז כְּפִיִּם אֵל תוֹתֵר כִּי עֲלִית מִשְׁכָּבִי אֲבִיךָ אִז חָלַלְתָּ יְצוּעֵי עֲלֵהִי)?

והלוא ראובן היה זה שלא היה שותף כלל במכירת יוסף, וביקש להציל את יוסף ולהשיבו אל אביו (ל"ז, כב)!! בייחוד קשה דבר זה אם רואים את הרצון להשיב את יוסף כתיקון לחטאו של ראובן בפרשת בלהה.

נראה אפוא שיעקב אכן לא ידע על פרשת מכירת יוסף על כל פרטיה, ולפיכך לא ידע גם על תשובתו של ראובן.

בכיותיו של יוסף

למעשה הבכיה הזאת היא הפעם השמינית שיוסף בוכה במחזור הסיפורים אודותיו (מ"ב-י"ז, מ"ג-ל', מד: כד, מ"ה-ב', י"ד, מו: כט, נ: א, נ: יז).

19. בכיותיו של יוסף

1. פרק מ"ב: יז וַיֵּאָסֵף אֹתָם אֶל-מִשְׁמֶרֶת, שְׁלֹשֶׁת יָמִים. יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי, זֹאת עָשׂוּ וַחֲוִי; אֶת-הָאֱלֹהִים, אָנִי יָרָא. יט אִם-כֹּנִיִּם אַתֶּם--אֲחִיכֶם אַחַד, וַאֲסֹר בְּבֵית מִשְׁמֶרֶתְכֶם; וְאַתֶּם לְכוּ הִבְיֹאוּ, שֶׁבֶר רֶעֱבוֹן בְּתִיכֶם. כ וְאֶת-אֲחִיכֶם הַקָּטָן תְּבִיֹאוּ אֵלָי, וַיֵּאֱמְנוּ דְבָרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ; וַעֲשׂוּ-כֵן. כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אֶחָיו, אָבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל-אֶחָינוּ, אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֲלֵינוּ, וְלֹא שָׁמְעֵנוּ; עַל-כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ, הַצָּרָה הַזֹּאת. כב וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לְאִמֹר, הֲלוֹא אֶמְרָתִי אֲלֵיכֶם לְאִמֹר אֶל-תְּחַטְּאוּ בְיַדְךָ--וְלֹא שָׁמְעַתֶּם; וְגַם-דָּמּוּ, הִנֵּה נִדְרָשׁ. כג וְהִם לֹא יָדְעוּ, כִּי שָׁמַע יוֹסֵף; כִּי הִמְלִיץ, בִּינְתָם. כד וַיִּסַּב מַעְלֵיהֶם, וַיַּבֵּן; וַיֵּשֶׁב אֲלֵהֶם, וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם, וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת-שְׁמֹעוֹן, וַיֵּאָסֵר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם.

2. פרק מ"ג: כו וַיָּבֵא יוֹסֵף הַבְּיָתָה, וַיְבִיֵּאוּ לוֹ אֶת-הַמִּנְחָה אֲשֶׁר-בָּיְתָם הַבְּיָתָה; וַיִּשְׁתַּחֲוּ-לוֹ, אַרְצָה. כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם, לְשֹׁלֹם, וַיֹּאמֶר הַשְּׁלֹם אֲבִיכֶם הַזֶּקֶן, אֲשֶׁר אֶמְרָתֶם--הַעוֹדְנָה, חֵי. כח וַיֹּאמְרוּ, שְׁלֹם לְעַבְדְּךָ לְאֲבִינוּ--הַעוֹדְנָה חֵי; וַיִּקְדוּ, וַיִּשְׁתַּחֲוּ. (וַיִּשְׁתַּחֲוּ). כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו, וַיָּרָא אֶת-בְּנֵימִין אֶחָיו בֶּן-אָמֹן, וַיֹּאמֶר הִזֶּה אֲחִיכֶם הַקָּטָן, אֲשֶׁר אֶמְרָתֶם אֵלָי; וַיֹּאמֶר, אֱלֹהִים יַחַנְּךָ בְּנִי. ל וַיִּמְהַר יוֹסֵף, כִּי-נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל-אֶחָיו, וַיִּבְקֶשׁ, לְבָכּוֹת; וַיָּבֵא הַחֲדָרָה, וַיַּבֵּן שָׁמָּה. לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו, וַיֵּצֵא; וַיִּתְאַפֵּק--וַיֹּאמֶר, שִׁימוּ לָחֶם.

3. פרק מ"ה: א וְלֹא-יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק, לְכָל הַנּוֹצְבִים עָלָיו, וַיִּקְרָא, הוֹצִיאוּ כָל-אִישׁ מֵעָלָי; וְלֹא-עָמַד אִישׁ אִתּוֹ, בְּהִתְנַדַּע יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו. ב וַיִּתֵּן אֶת-קֶלֶו, בְּבָכִי; וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם, וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה.

4. יד וַיִּפֹּל עַל-צַוְאָרָיו בְּנִימֹן-אֶחָיו, וַיַּבֵּן; וּבְנִימֹן--בָּכָה, עַל-צַוְאָרָיו.

ריחוקם וניכורם של האחים - תפקידו של יוסף כפטרונו המשפחה

מדוע אחיו של יוסף עדיין רחוקים ממנו? מדוע עצבות וניכור מלווים אותו עד לסוף ימיו?

תשובה חלקית היא כי זהו גורלו של יוסף;
על מנת למלא את תפקידו כמפרנס של אחיו, הוא צריך להמשיך לשחק את התפקיד של המשנה למלך מצרים.

יוסף מביטח לכלכל את אחיו מן הרגע הראשון שהוא מתוודע אליהם:

22. בראשית מ"ה

(ט) מָהָר וְעָלוּ אֶל אָבִי וְאָמְרָתֶם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף שָׁמְנֵי אֱלֹהִים לָאֲדוֹן לְכָל מִצְרַיִם רָדָה אֵלַי אֶל תַּעֲמֹד: (י) וַיִּשְׁבֹּת בְּאָרֶץ גֶּשֶׁן וְהָיִתָּה קְרוֹב אֵלַי וּבְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ וְצֹאנֶךָ וּבְקָרְדֶךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ: (יא) וּכְלַפְלַתִי אִתְּךָ שֶׁם כִּי עוֹד חִמַּשׁ שָׁנִים רָעֵב פֶּן תִּנְרָשׁ אֶתְּךָ וּבִיתְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ:

וזאת משום שיש עוד חמש שנים לרעב; בשל כך אומר יוסף, עליהם לרדת במהירות למצרים, שם הוא יוכל לדאוג להם (מה: י-יא).

אולם, תפקיד זה ממשיך גם לאחר שבע שנות הרעב:

כאשר הוא מרגיע את אחיו ומוחל להם על מעשיהם, יוסף גם מביטח לדאוג להם ולילדיהם;

23. בראשית נ'

(כא) וְעַתָּה אֵל תִּירָאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְכַּל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶם וַיִּנַּחֵם אוֹתָם וַיַּדְבֵּר עַל לֶבֶם:

נראה שבני ישראל נשארו סמוכים עד סוף ימיהם על שולחן יוסף.

ייתכן שהתפקיד שיוסף מילא היה יותר מאשר כלכלי גרידא.

מותו של פרעה ועלייתו של מלך "אשר לא ידע את יוסף" גרמו לרדיפות ולשעבוד של ישראל במצרים (שמות א: ח-יא);

השפעתו ומותו של יוסף היו, במבט לאחור, רגעים של שינוי משמעותי במצב בחברתי והפוליטי של בני ישראל;

ללא התמיכה של יוסף והמצאותו בחוגי השלטון, בני ישראל הפכו עד מהרה לבני ערובה לגחמותיהם של שליטי מצרים, ולאחר כן שועבדו לעבדות.

יוסף חי אם כן, חיי אציל מצרי – בבירה המצרית - שנים רבות לאחר שמשפחתו באה למצרים וישבה בגושן, ואף לאחר מותו של אביו;

הוא נפרד - פיזית ותרבותית - מאחיו, אשר נמצאים בגושן.

ההפרדה התבצעה כבר כשירדה משפחתו למצרים:

24. הפרדת יוסף משפחתו

פרק מ"ה: ! וַיִּשְׁבֹּת בְּאָרֶץ-גֶּשֶׁן, וְהָיִתָּה קְרוֹב אֵלַי--אֶתְּךָ, וּבְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ; וְצֹאנֶךָ וּבְקָרְדֶךָ, וְכָל-אֲשֶׁר-לְךָ.

פרק מ"ו: (לג) וְהָיָה כִּי יִקְרָא לְכֶם פְּרִיעָה וְאָמַר מֶה מַעֲשִׂיכֶם: (לד) וְאָמְרָתֶם אִנְשֵׁי מִקְנֵה הַיּוֹ עֲבָדֶיךָ מִנְעִירֵינוּ וְעַד עַתָּה גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תִּשְׁבֹּנוּ בְּאָרֶץ גֶּשֶׁן כִּי תֹעֲבֹת מִצְרַיִם כָּל רַעְיָה צֹאן:

לאחר שהוא בוכה, והאחים נגשים ומשתחוים לו ומציעים את עצמם לעבדים, עונה להם יוסף:

20. בראשית פרק נ'

יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף, אֶל-תִּירָאוּ: כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים, אָנִי. כ וְאַתֶּם, חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה; אֲלֵהֶם, חֲשַׁבָה לְטוֹבָה, לְמַעַן עֲשֶׂה פִּיֹּם הַזֶּה, לְהַחִיית עַם-רַב. כא וְעַתָּה, אֶל-תִּירָאוּ--אֲנֹכִי אֲכַלְכַּל אֶתְכֶם, וְאֶת-טַפְכֶם; וַיִּנַּחֵם אוֹתָם, וַיַּדְבֵּר עַל-לֶבֶם.

ואם נשים לב, יוסף לא שכח שהם חשבו עליו רעה.

נכון שהכל הוא חלק מהתוכנית האלוקית הגדולה, אבל גם יוסף לא שכח להם את מחשבתם הרעה.

גם אם נשים לב לדברים שאומר להם יוסף על פי המדרש אותם מביא רש"י:

21. רש"י

כי התחת אלהים אני - שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול?

והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול להרע לכם

וידבר על לבם - דברים המתקבלים על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד ועל ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן ואמר אחי הם ולבסוף הרג אותם יש לך אח שהורג את אחיו

אלה נימוקים שבהם אומר יוסף, איני יכול להרע לכם, לא מדאי לי להרע לכם.

יוסף לא אומר להם על פי המדרש "איך בכלל חשבתם שאני מעוניין להרע לכם, הרי מזמן סלחתי לכם".

יוסף אומר להם אני מבין את תפקידי על פי התוכנית האלוקית שהוא לכלכל אתכם ולדאוג לכם, וזאת אעשה על הצד הטוב ביותר, אבל אהבה רבה אינה נכרת בסיפור.

ספר בראשית, אם כן, מסתיים בסופו הטראגי של יוסף. סוף זה מסופר בשני חלקים:

מיד לאחר מותו וקבורתו של יעקב, יוסף בוכה את בכיו הייחודי בפעם האחרונה (נ: יד-כב), ובכך הוא מסמל את הניתוק והניכור שלו מאחיו.

בסיום אותו קטע אנו קוראים כי יוסף ואחיו חיו במצרים, וכי יוסף מת בגיל מאה ועשר (נ: כב).

כלומר, האחים חיו עם יוסף יחד עם אביהם שבע עשרה שנה;

לאחר מות אביהם הם שלחו ליוסף מסר, ולאחר מכן הם חיו עמו במצרים עוד חמישים וארבע שנים.

זהו פרק זמן לא מבוטל; האם הזמן הרב, בצירוף מחילתו הכנה של יוסף, גרמו להתקרבות האחים? נראה שלא;

יוסף איננו ממש חלק מבני ישראל, והא עדיין רחוק מאחיו; לא ברור אם הם התאבלו עליו כלל.

הקבלה נוספת בין שני האירועים היא שכפי שרגשות אשם הניעו את הצעת העבדות הראשונה, כנסיון "תיקון-תשובה" למכירת יוסף, כמו שאומר רש"י:

27. רש"י על בראשית פרק מד פסוק טז

(טז) האלהים מצא - יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו:

רגשות דומים מניעים את הצעת העבדות השנייה (מקור 9):
10 ויראו אחי-יוסף, כי-מת אביהם, ויאמרו, לו ישטמנו יוסף; והשב ישיב, לנו, את כל-הרעה, אשר גמלנו אתו.

הקבלה שלישית היא תגובת יוסף (מקור 9):
ויאמר אלהים יוסף אל תיראו, כי התיחת אלוקים אני. ואתם חשבתם עלי רעה, אלוקים חשבה לטובה, למען עשה פיוס הנה להחיות עם רב. ועתה, אל תיראו, אני אכלכל אתכם ואת טפכם. וינחם אותם, ונדבר על לבם.

התגובה של יוסף מזכירה לנו מאוד את דבריו שבע עשרה שנים קודם לכן, כאשר הוא התוודע לאחיו.
יוסף הסביר לאחים:

28. בראשית מ"ה

ה ועתה אל-תעצבו, ואל-יחר בעיניכם, כי-מכרתם אתי, הנה: כי למחיה, שלחני אלהים לפניכם. ופי-זה שנתים הרעב, בקרב הארץ; ועוד חמש שנים, אשר אין-חריש וקציר. וישלחני אלהים לפניכם, לשום לכם שארית בארץ, ולהחיות לכם, לפליטה גדלה. ועתה, לא-אתם שלחתם אתי הנה, כי האלהים; וישמיני לאב לפרעה, ולאדון לכל-ביתו, ומשל, בכל-ארץ מצרים.

שאל להם להעצב, "ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה, כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם", וכי ההשגחה סבבה את הבאתו למצרים "להחיות לכם לפליטה גדלה", ולכן "לא אתם שלחתם אתי הנה, כי האלוקים". כמו כן, הוא הבטיח אז לכלכלם במשך שנות הרעב (מה: יא).

ההקבלה המשולשת נועדה להראות לנו שלמרות דבריו המרגיעים ומלאי האחוה של יוסף, המחילה הגמורה, ייחוס קורותיו ועלילותיו להשגחה ודאגתו לאחיו במשך שבע עשרה שנה - **שום דבר לא השתנה**;

האחים אכולים רגשות אשם ומתביישים במעשיהם, כמו שמסביר רש"י על הפסוק:

29. בראשית מ"ה

2 ויאמר יוסף אל-אחיו אני יוסף, העוד אבי חי; ולא-יכלו אחיו לענות אתו, כי נבהלו מפניו.

30. רש"י

נבהלו מפניו - מפני הבושה

כלומר כבר בזמן ההתגלות לא נכרת שמחה אצל האחים על ההתגלות של יוסף, ואפשר לאמר שההתגלות של יוסף מחזירה אותם אל המעשה הנורא שעשו, בו הם מתביישים, ואתו ניסו להדחיק ולשכות, אבל יוסף משמש להם מין מזכרת עוון חיה.

פרק מ"ז: (ה) ויאמר פרעה אל יוסף לאמר אביך ואחיך באו אליך: (ו) ארץ מצרים לפניך הוא במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך ישבו בארץ גשן ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמעתם שרי מקנה על אשר לי:

כז וישב ישראל בארץ מצרים, בארץ גשן; ויאחזו בה, ויפרו ויכבו מאד.

וכמו שאומר הרמב"ן:

25. הרמב"ן על מ"ה י'

וישבת בארץ גשן - היה יוסף יודע באביו שלא ירצה לעמוד בארץ מצרים אשר שם הבירה למלכות, על כן שלח לו מעתה כי בארץ גושן יושיבנו.

אמנם ייתכן - ואף סביר להניח - כי יוסף נפגש עם אחיו, אך אחיו אינם רואים בו בן משפחה;

הוא מילא יותר ויותר את תפקיד נותן החסות המצרי ופחות את תפקיד האת.

זוהי, אם כן, הסיבה לניכור ולעצבות, שהיא הטרגדיה של יוסף.

ייתכן אולי לאמר, שלמרות שכמובן שיוסף מושיב את אחיו ובית אביו בארץ גושן מסיבות חיוביות, ומתוך דאגה להם, ייתכן שהאחים פרשו זאת כרצון להתרחקות מסוימת מהם)

חוסר האמון של האחים במחילת יוסף

אולם, זהו הסבר חלקי בלבד; עלינו לתת את דעתנו גם ליחסים הבין-אישיים השוררים במשפחת יעקב. לשם כך, נשוב אל הכתוב המספר על דמעותיו של יוסף.

יוסף בוכה בתגובה למסר שאחיו שלחו לו, מסר המכיל צוואה שקרית של יעקב לפי מותו, בה יעקב מבקש מיוסף לסלוח לאחיו ולהמנע מנקמה בהם (נ: טז-יז).

נראה כי יוסף איננו מגיב לכך, ובעקבות זאת האחים עולים לרגל ליוסף;

...ויבך יוסף, בדברם אליו. ויח וילכו, גם-אחיו, ויפלו, לפניו; ויאמרו, הנה לנו לעבדים. ויט ויאמר אלהם יוסף, אל-תיראו:

הם וודאי פחדו מן הגרוע מכל. בדיוק כפי שעשו שבע עשרה שנה לפני כן, כאשר הם גילו את גביע הכסף באמתחת בנימין, האחים כורעים לפני יוסף ומציעים את עצמם לעבדות:

26. השוואה בין סיפור הגביע לפרשתינו

פרק מ"ד: יד ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף, והוא עודנו שם; ויפלו לפניו, ארצה. ויט ויאמר להם יוסף, מה-מעששה הנה אשר עשיתם; הלא ידעתם, כי-נחש ינחש איש אשר כמני. ויט ויאמר יהודה, מה-נאמר לאדני, מה-נדבר, ומה-נצטדק; האלהים, מצא את-עון עבדי--הנהנו עבדים לאדני, גם-אנחנו גם אשר-נקמצא הגביע בידו.

פרק נ': יח וילכו, גם-אחיו, ויפלו, לפניו; ויאמרו, הנהנו לנו לעבדים.

אחת החידות הקשות בין החידות הרבות בסיפור יוסף ואחיו, היא השאלה מתי בדיוק יוסף הבין שה' שלח אותו לכלכל את אחיו.

מה גרם לו להגיע למסקנה כי ייעודו הוא להיות שר האספקה והקיצוב המצרי? מתי הוא החליט כי הוא נשלח כדי לכלכל את משפחתו?

ניתן להציע לשאלה זאת שתי תשובות אפשריות: הראשונה היא שהייתה זו הארה רגעית.

יוסף פעל עד הרגע האחרון להגשמת החזון להיות מלך לאחיו;

כמו שאומר הכתב והקבלה על השאלה מדוע לא שלח יעקב לאביו ידיעה על מצבו:

32. הכתב והקבלה על בראשית פרק מא פסוק נא

ובאמת גודל צדקת לבבו עם ה' היא מנתתהו מלקיים מצות כבוד אביו, כי כמו שכל התנהגותו עם אחיו כעת, אף דבהשקפה ראשונה נראה כמתנקם בס, להחזיקם כמרגלים, לאסרם במאסר, לצער אותם ואת אביו בהבאת בנימין, לעשותם כגנבים, ואת בנימין שלא פשע נגדו מאומה תפשו לעבד, ובאמת לא עשה כל אלה רק מצד צדקתו הגדולה, לבלי עשות דבר שהוא נגד רצון קונו, כי כן היתה גזירת עליון אשר הראה לו בחלום הנבואי, ותשתחויה לאלומתי, אחד עשר כוכבים משתחווים לי, ובחכמה גדולה ובעצה עמוקה עשה שלא יתקיימו השתחוואות האלה והכנעתם לפניו בידעם שהוא יוסף אחיהם, כי זאת היתה להם בוושה ולכלימה גדולה, הנה להצילם מזה השתדל שיתקיימו בלתי ידיעתם מי הוא זה שיכרעו וישתחוו לפניו, כמו שהעיד הכתוב ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם כמבואר שם ברחבה...

או שהוא ראה את עצמו ואת כל בני רחל כדחויים (בדומה לעשיו ולישמעאל), ולכן הוא רצה לקחת את בנימין אליו למצרים.

אולם, ברגע אחד - וכהרף עין - יוסף נוטש דרך זו ומאמץ **פרשנות חדשה לאירועים:** ה' שלח אותו למצרים כדי להגן על משפחתו.

ההצעה השנייה היא שהחלטה התחילה להבשיל ברגע שהאחים באו לקנות מזון.

בנקודה זו יוסף התחיל להבין שמשפחתו זקוקה לו, שעליו לפעול למען פיוס ולהביא את משפחתו למצרים ולעזור להם - ושזו מנת חלקו מאת ה'.

בכל מקרה, סיפור מעשיו של יוסף בפרשיות מקץ וויגש הוא סיפור המתח שבין מחויבותו של יוסף להיסטוריה ולגורל מחד, לבין אנושיותו, רחמיו על אחיו, ורצונו בפיוס מאידך.

התגלותו של יוסף לאחיו היא סוג של כישלון, אירוע שממנו והלאה לא ניתן יהיה עוד לדבוק בתכנית, משום שאנושיותו של יוסף גברה על חזונו.

קריאה זו מציגה שינוי קיצוני ביוסף בכל הנוגע ליחסו של לחלומות, היסטוריה, מטפיזיקה וגורל. ייתכן שהם לא מעניינים אותו כלל, והראייה לכך היא שיוסף לא נזכר בחלומותיו ברגע בו הוא פוגש באחיו; מסופר לנו פעמיים

כמו כן נראה שהאחים מאמינים שיוסף עדיין מתכוון לנקום בהם, ורק המתין עד למותו של יעקב, בבחינת דברי עשו "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב".

יוסף אינו נוקם ואינו מתכוון לנקום;

אין לו אלא לבכות ולחזור בעייפות על דבריו הקודמים: הכל בידי שמים, הוא מוחל לאחיו וימשיך לכלכלם.

בדיוק כאן נחשף מקור הטרגדיה של יוסף.

האחים אינם יכולים לשים את אירועי המכירה מאחוריהם.

למרות שיוסף אומר כי "אלוקים חשבה לטובה" (נ:כ), האחים אינם יכולים להפסיק לחשוב על ה"רעות" שהם עוללו לו (נ:טו);

הם אינם יכולים לתפוס את מחילתו, ובשל כך הם נרתעים ממנו ומתרחקים ממנו.

הם נושאים בחלק מן האחריות לטרגדיה של יוסף.

צדיקותו הטרואגית של יוסף

מדוע האחים לא מאמינים ליוסף, שאמר כבר כמה פעמים שהוא לא מאשים אותם, וכי ה' שלט בכל המאורעות?

ייתכן שהם מרגישים אשמה, למרות תשובתם השלמה, וידיים וסירובם לחזור על חטאם ולמכור את בנימין לעבדות תמורת הגביע (מד: יח-לד);

הם רואים את עצמם ראויים לעונש - ולכן הם רואים את יוסף כזכאי להעניש.

הם אינם יכולים לקבל שום נקודת מבט אחרת.

אולם, יש כאן יותר מכך:

יוסף מפגין צדיקות יוצאת מגדר הרגיל כאשר הוא מוחל לאחיו.

הם מכרו אותו לעבדות, וגם אם נשים בצד את הניכור, העוינות והשנאה שהיו מנת חלקו בבית אביו:

31. בראשית ל"ז

(ד) וַיֵּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֵתוּ אֶהָב אֲבִיהֶם מִכָּל אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָקְלוּ דְבָרָו לְשָׁלֵם:

(ה) וַיִּחַלֵּם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיֹּסְפוּ עוֹד שֹׁנְאֵי אֹתוֹ:

האחים כפו עליו גלות ארוכה (שלוש עשרה שנה) כעבד בארץ זרה, רובן כאסיר.

יוסף סולח לאחיו לגמרי, אינו נוקם ונוטר, ומקדיש את שארית חייו כדי לכלכל ולהגן על האנשים אשר גרמו לו סבל.

הוא חוזר פעמים רבות על הקביעה כי ה' שלח אותו למצרים כדי לדאוג למשפחתו בזמנים קשים;

הסבל שהוא עבר לא נחשב בעיניו.

בדיוק את הביטול העצמי והצדיקות הזו האחים אינם יכולים לדמיין; לדעתם, יוסף חייב לנטור טינה, וברור כי שונא אותם במעמקי כליותיו וליבו.

כאן אנו מגיעים לנקודה הסופית.

צדיקותו של יוסף כוללת הרבה יותר מביטול הסבל שלו בעבר.

מתואר באמצעות מספר סיפורים המנגידים את הנבואה והחזון לנאמנות למשפחה: אברהם צריך לבחור בין נבואתו לבין בניו - הוא מצטווה להקריב את יצחק ולשלח את ישמעאל; רבקה יודעת שיעקב הוא הנבחר ושרב יעבד צעיר, והיא מעדיפה לממש את החזון במחיר הרמאות והשקר ליצחק - החלטה שהמיטה אסון על היחסים בין בני המשפחה; בפרשת וישלח שאלנו האם יעקב יתייחס לעשיו כמושא הנבואה, כמי שעליו לעבוד את יעקב "הצעיר", או כאח שיש להתפייס עמו.

בראיה זאת, סיפור הדור הרביעי של יוסף ואחיו - והסיפור של יוסף ויהודה בפרט - ממשיכים את הדיון שהתקיים לאורך כל הספר. גם יוסף וגם האחים פועלים באמצעות חזון: יוסף הוא בעל החלומות, והאחים הם בניו של יעקב, יורש ברכות אברהם. מי ישלוט ומה יהיו היחסים ביניהם? יהודה ויוסף בוחרים באפשרות הקיצונית. יהודה מציע לכרות את עצמו מכלל ישראל כדי להציל את בנימין - הוא מוכן להיות עבד במצרים למען אביו ומשפחתו, ובכך הוא מוותר לא רק על המנהיגות, אלא גם על החברות במשפחה. זהו גם הפתרון של יוסף: הוא מזניח את חזונו ואת חלומותיו למען שלומה של המשפחה.

שיוסף הכיר את אחיו (מב: ז-ח), אך זכירת "החלמות אשר חלם להם" (מב: ט) מתרחשת רק לאחר מכן.

33. בראשית מ"ב

(ו) וַיֹּסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמְּשָׁבִיר לְכָל עַם הָאָרֶץ וַיָּבֵאוּ אֶחָי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ אַפְּיִם אָרְצָה: (ז) וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַכַּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאֵין בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשֵׁבֶר אֶכְל: (ח) וַיִּכְרַם יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ: (ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְלִים אַתֶּם לָרְאוֹת אֶת עֲרֹת הָאָרֶץ בְּאֶתְם:

הוא זוכר את המחוייבות שלו לגורלו, שבאה יחד עם היהירות שלו, חוסר הרגישות שלו לאחיו ומסע הייסורים של מערכת היחסים שלהם.

"קריאה חדשה" זו של החלומות, הקובעת שלעיתים המחוייבות לנצח באה על חשבון האנושיות של ההווה, והקביעה שלא לעשות כן, היא המובילה את מעשיו של יוסף.

בניגוד ליוסף של פרשת וישב, שמתחשב רק בנצח, יוסף של פרשתו חושב על מחוייבותו לאישי ולמוסרי של ההווה. הוא דואג ליחסיו עם אחיו הממשיים, ולא לחלומות או גורלות.

מכל מקום, יוסף מעצב את חייו ואת תפיסת גורלו בהתאם להבנתו את צרכי משפחתו.

הוא מעמיד את הצרכים הבסיסיים של משפחתו, של אביו ואחיו, מעל כל הנבואות והחלומות או הקריאות שלו בהם.

הוא נותן מעצמו בהקרבה ובמוסריות שאין להבין;

גם האחים לא מבינים זאת:

חוסר ההבנה שלהם מדאיג אותם ומרחיק אותם מיוסף - ומעצב את הטרגדיה שלו.

...אם ישאר זמן:

גורל ומוסר

לפני סיום, הייתי רוצה לומר מספר מילים נוספות בשאלה כיצד סיפור יוסף, המוסיף עוד דור על שלוש הדורות של האבות, מתאים לספר בראשית? הרי עיקרו של ספר בראשית הוא סיפורי האבות; החל מפרק יב' הספר זונח את האוניברסלי ופונה אל עבר הפרטי, ובעיקר לעבר אבות האומה הישראלית, אברהם יצחק ויעקב. התמקדות זו מעלה לדיון את הבעיה המהותית בכלילת סיפורי יוסף בספר בראשית: עלילות יוסף ואחיו צריכים להיות לא יותר מפרק חולף בחייו של יעקב, שהוא, כאמור, העיקר; מותו של יעקב הוא, איפוא, הסוף המצופה לספר בראשית, ומדוע מסתיים ספר בראשית במוותו של יוסף?

ניתן להציע לשאלה זאת את ההסבר הבא: ספר בראשית דן בבעיית הגורל והבחירה המוסרית; פעמים רבות שני המשתנים הללו קיימים במתח מסויים ביניהם, ומתח זה